

Ana M. Jovanović

Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu
Srbija

Divna M. Tričković

Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu
Srbija

KONTRASTIVNA ANALIZA SEMANTIČKIH PROŠIRENJA REČI 目 „OKO“ I SLOŽENICA KOJE ONA GRADI U KINESKOM I JAPANSKOM JEZIKU[‡]

Originalan naučni rad
UDC 811.581.11'373.611
811.521'373.611

Ovaj rad se bavi analizom kognitivnih mehanizama, konceptualnih metafora i metonimija, zaslužnih za semantička proširenja reči 目 „oko“ i složenica koje ona gradi u kineskom i japanskom jeziku, sa domena ljudskog tela na domene konkretnih predmeta spoljašnjeg sveta ili pak apstraktne domene, kao i sličnosti i razlika koje na ovom planu postoje između ta dva jezika. Pored toga, zaključci do kojih smo došli prilikom te analize primenjeni su i na ograničen broj primera iz srpskog i engleskog, s ciljem da se ukaže na sličnosti koje na kognitivnom planu postoje čak i između tipološki i geneaološki različitih jezika. Kontrastivna analiza je pokazala da između potpuno nesrodnih jezika, kineskog i japanskog, postoji veoma velika sličnost na konceptualnom nivou, tj. da se u ova dva jezika sreću isti kognitivni mehanizmi odgovorni za semantička proširenja reči 目 „oko“. Sličnost između ovih jezika ipak ne iznenađuje ako uzmemo u obzir činjenicu da je Japan, istorijski i kulturološki posmatrano, bio pod jakim uticajem Kine. Kontrastiranje primera iz kineskog i japanskog sa srpskim i engleskim jezikom, pokazalo je takođe izuzetno visok stepen sličnosti na kognitivnom planu, tj. između onih kognitivnih mehanizama utemeljenih na univerzalnom telesnom iskustvu čoveka.

Ključne reči: semantička proširenja, metaforička preslikavanja, metonimijska preslikavanja, karakter, kulturni model, sličnost

1. Uvod

Reči za delove tela česta su tema onih lingvista koji nastoje da jezičke pojave tumače iz svetla ljudske kognicije, i to iz dva vrlo očigledna razloga. Kao prvo, ljudska bića su, bez obzira na lingvističke, rasne, kulturne, istorijske i druge razlike, zainteresovana za razumevanje kako samih sebe tako i sveta u kome žive, a samo poimanje sveta umnogome je određeno našim telesnim iskustvima. Kao drugo, reči za delove tela imaju veliku tvorbenu moć i kao takve predstavljaju izuzetno važan deo vokabulara (istraživanje je pokazalo da u slučaju kineskog

---

- Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Studentski trg 3, 11000 Beograd, Srbija; e-mail: ana.m.jovanovic@fil.bg.ac.rs

- Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Studentski trg 3, 11000 Beograd, Srbija; e-mail: divna.trickovic@gmail.com

[‡] Ovaj rad je nastao kao deo opsežnijeg istraživanja koje su autorke sprovele u okviru kontrastivne analize semantičkih proširenja pet reči za delove tela u kineskom i japanskom jeziku, i to reči 目 „oko“, 口 „usta“, 耳 „uho“, 手 „ruka“ i 心 „srce“, a čiji su rezultati delimično izloženi na međunarodnoj konferenciji ENIEDA, Vršac (2012). Inspirisan je radom pod naslovom „On Body Part Words – Examples of Similarity in Diversity“, u kome su autorke izložile rezultate istraživanja proširenja dve gorenavedene reči 目 „oko“ i 心 „srce“, koji je trebalo da bude objavljen u zborniku radova s pomenute konferencije u izdanju MUEP, do čega do dana današnjeg nije došlo.

jezika, broj složenica i fraza izgrađenih od reči za delove tela, čini približno 6% vokabulara)¹, iz kog razloga je opravdano dodeliti im izvestan nivo leksičke reprezentativnosti.

Ovaj rad se sastoji iz sledećih delova: U prvom delu osvrnućemo se na specifičnosti kineskog i japanskog jezika, s posebnim naglaskom na značaju koji se u ovim jezicima pridaje pismu. U drugom poglavlju ćemo izložiti teorijsku osnovu ovog rada, ali i korpus i opseg našeg istraživanja, da bismo u trećem dali detaljan pregled glavnih puteva semantičkih proširenja reči 目 „oko“ i složenica koje ona gradi u kineskom i japanskom jeziku. Na kraju ćemo izložiti sličnosti i razlike koje postoje između ovih jezika kao i naša zapažanja u vezi s postojanjem sličnih mehanizama u srpskom i engleskom.

2. Jedinstvene karakteristike kineskog i japanskog jezika

Opštepoznato je da kineski jezik, posebno u svojoj klasičnoj verziji, pripada grupi analitičkih jezika, dok japanski, u morfološkom smislu gledano, pripada aglutinativnim jezicima. S druge strane, srpski je fleksivni jezik, dok se engleski, premda smatran u određenoj meri fleksivnim, u novije vreme sve više približava analitičkom tipu (Kristal 1996: 293). Dok srpski i engleski pripadaju indoevropskoj jezičkoj porodici, između kineskog i japanskog, kao azijskih jezika, nisu pronađene bliske veze.²

Prirodna izolacija Japana dovela je do samostalnog razvoja jezika, što za posledicu ima to da čak ni danas ne postoje detaljnija saznanja o njegovom poreklu. Takođe je veoma važno naglasiti da je Japan posredstvom Koreje bio pod značajnim kulturološkim uticajem Kine, i upravo je taj uticaj iziskivao veliki broj lingvističkih modifikacija budući da između ta dva jezika postoji ogromna razlika kako na polju fonetike, tako i na polju morfologije i sintakse. Veoma značajan deo kulturnog nasleđa Kine stigao je u Japan posredstvom pisma, za koje se veruje da je svoje korene u toj zemlji pustilo u 5. veku n.e.

Kinesko pismo je logografsko pismo, ali je poreklom piktografsko-ideografsko (Bugarski 1997). Kineski karakteri su, prema strukturi podeljeni na šest vrsta, koje su u Kini poznate pod nazivom „šest pisama“ (六书 *liù shū*)³. Iako

---

¹ Zasnovano na istraživanju reči za delove tela i izraza izgrađenih od njih koje je u svojoj doktorskoj tezi 概念隐喻论与汉语人体词及其相关表达研究 — “人体”在概念化过程中的作用, Beijing Normal University, 2009, sprovedla Ana M. Jovanović. To istraživanje je pokazalo da je broj složenica, idioma, fraza i izraza izgrađenih od ukupno 53 reči za delove tela, a navedenih u najprestižnijem monolingvalnom rečniku savremenog kineskog jezika (《现代汉语词典》[第5版]中国社会科学院语言研究所词典编辑社, 北京: 商务印书馆, 2005) iznosi 3808, što čini 5,8 % ukupnog broja leksema tog rečnika.

² Kineski jezik pripada sino-tibetanskoj grupi, dok je japanski izolat.

³ Podela kineskih karaktera na šest tipova (tzv. 六书/*liù shū*/) datira iz vremena dinastije Han (206 p.n.e.– 220 n.e.), i obuhvata sledeće: piktograme (象形字/*xiàngxíng zì*/); samoobjašnjavajuće ili, prema Skrobanović (2014), indikatore (指事字/*zhǐshì zì*/); karaktere asocijativnog značenja koji se nazivaju i samo ideogramima (会意字/*huìyì zì*/); semantičko-fonetske ili fono-semantičke (形声字

znatno drugačiji od svojih drevnih prethodnika i znatno jednostavnije forme, i savremeni kineski karakteri podeljeni su na tih šest vrsta. Generalno gledano, karakteri kojima se označavaju reči za delove tela uopšte, a naročito karakter 目 „oko“ kojim se u ovom radu bavimo, po svojoj prirodi su piktogrami. Na slici br. 1 prikazan je izgled ovog karaktera u različitim fazama razvoja pisma. U svom najranijem obliku, pismu na kostima za proricanje i oklopima kornjača (poznato kao pismo 甲骨文 *jiaguwen*), ovaj deo tela bio je označen prilično verodostojnom slikom. U kasnijim fazama razvoja, a posebno u pismu malog pečata (小篆 *xiaozhuan*), taj simbol biva modifikovan tako da se već može uočiti izvestan stepen apstrakcije, premda je i dalje sačuvana snažna veza s piktogramom iz ranije faze, a na taj način i sa značenjem koje je tom formom bilo predstavljeno. Poslednji karakter na slici br. 1 jeste savremena forma ovog karaktera koja je danas u upotrebi kako u Kini tako i u Japanu. Zapaža se visok nivo apstrakcije u odnosu na značenje, premda se izvestan stepen sličnosti s ranijim pismima i dalje može uočiti, a posredstvom te sličnosti uspostavljena je i veza s njegovom piktografskom prirodom.

Slika br. 1. Faze u razvoju pisma⁴

S obzirom na to da kineski karakteri beleže pojedinačne morfeme, kinesko pismo je definisano kao morfemsko. Kako Packard (Packard 2001: 14-15) ističe, za razliku od maternjih govornika engleskog jezika koji, intuitivno, reč smatraju osnovnim elementom rečenice, za maternje govornike kineskog, takav status ima 字 /zì/, koji se odnosi ili na morfemu u govornom jeziku, ili na karakter u pisanom jeziku, pri čemu između ta dva, za prosečnog govornika tog jezika i nema suštinske razlike.⁵ Ovo zapažanje važi i za japanski jezik. Sam koncept morfeme u kineskom znatno se razlikuje od istog koncepta u indoevropskim jezicima prevashodno iz tog razloga što ogromnu većinu kineskih morfema zapravo čine jednosložne korenske morfeme, koje mogu biti slobodne ili vezane. Osim toga,

---

/xíngshēng zì/); fonetske pozajmljenice ili (假借字/jiǎjiè zì/); i karaktere recipročnog ili izmenjenog značenja (转注字/zhuǎnzhù zì/). Za detalje videti Pušić (2001) i Skrobanović (2014).

⁴ Izgled karaktera *jiaguwen* pisma (pisma na kostima za proricanje i oklopima kornjača) kao i pisma *xiaozhuan* (malog pečata) preuzeti su sa <http://xh.5156edu.com/hzyb/a14842b39176c19349d.html>. [poslednji put posećeno 29.11.2015.].

⁵ O morfološkoj strukturi kineskog jezika videti Packard L. J. (2001).

savremeni kineski jezik pokazuje tendenciju „udvosložnjavanja“, te su stoga, reči koje su danas u upotrebi, uglavnom dvosložne, tj. dvomorfemske složenice. Ova tendencija predstavlja bitnu razliku u odnosu na klasični kineski u kome su reči bile uglavnom jednomorfemske, tj. jednosložne. Reči u kineskom jeziku nastaju kombinacijom dve korenske morfeme, pri čemu svaka od njih zadržava svoju originalnu fonološku vrednost. Iz tog razloga, semantička proširenja pojedinačnih morfema (uključujući i one kojima su imenovani delovi tela), najbolje se mogu videti u složenicama, bez obzira na njihovu unutrašnju strukturu, drugim rečima, bez obzira na to da li data složenica predstavlja kombinaciju dve imenice, glagola i imenice, prideva i imenice itd. Iz tog razloga smatramo da je jako važno da naše istraživanje uključi i složenice koje gradi morfema-karakter 目 „oko“.

Iako je goreobjašnjeni kineski koncept morfeme-karaktera u potpunosti prihvaćen i u japanskom jeziku, treba napomenuti da je japansko pismo nastalo kao neophodna i autohtona modifikacija kineskog pisma. Na autohtoni karakter te modifikacije najbolje ukazuje postojanje dva načina čitanja kineskih karaktera u japanskom jeziku.⁶ Kako su kineske reči stizale u Japan u različitim periodima i iz različitih delova Kine, jednom znaku pridodavano je nekoliko kineskih (tj. japansko-kineskih) *on'yomi* čitanja. Različite semantičke i fonetske vrednosti karaktera u japanskom jeziku, znatno otežavaju uspostavljanje jasne granice između reči i morfeme.⁷ Pa ipak, veoma je važno napomenuti da u oba ova jezika vrlo lako možemo pratiti razvoj značenja od samostalno upotrebljenog znaka/ideje, preko njegove upotrebe kao dela složenice, pa sve do kulturološki i jezički specifičnih upotreba u okviru kolokacija ili pridodatih simboličnih značenja u suprasegmentalnom diskursu. U ovom radu ćemo se baviti prevashodno individualnim značenjima gorepomenute reči 目 „oko“ i značenjem složenica koje ona gradi (pri čemu je neophodno još jednom naglasiti da fonetska vrednost znaka u japanskom jeziku često značajno varira u samostalnoj upotrebi i u okviru složenica, pa je stoga veza između njih uspostavljena strogo posredstvom pisma).

3. Teorijska osnova i opseg naše studije

Reči za delove tela pripadaju kognitivno izuzetno važnoj, ako ne i najvažnijoj kategoriji koncepata. Naše razumevanje sveta je, u svom najvećem delu, uslovljeno i ograničeno našim telima (V. i Klikovac 2004: 9, 22 itd.). To je

---

⁶ U japanskom jeziku postoje dve vrste čitanja kineskih karaktera, i to: prva, pomenuta, vrsta, tzv. *on'yomi* čitanje, predstavlja zapravo kineski način čitanja modifikovan tako da odgovara fonetskim pravilima japanskog jezika. Druga vrsta je japansko, ili tzv. *kun'yomi* čitanje, koje predstavlja dodatno domaće čitanje, moguće za veliki broj karaktera. Videti Marković, Tričković et al. (2013).

⁷ O japanskom pismu videti takođe Tričković (2006).

razlog zašto mehanizmi koji su na delu u semantičkim proširenjima reči za delove tela daju dobar model za opšti, univerzalni uvid u ljudsku kogniciju.

Istraživanje semantičkih proširenja gorepomenute reči 目 „oko“ obavljeno je na sledećim rečnicima: *Rečniku savremenog kineskog jezika* kineske Akademije društvenih nauka (《现代汉语词典[第5版]》.(2005). 中国社会科学院语言研究所词典编辑社, 北京: 商务印书馆); *Kinesko-engleskom rečniku* (《汉英词典(修订版缩印本)》.(1997).北京外国语大学英语系<汉英词典>组, 北京: 外语教学与研究出版社), koji je sastavio Pekinški Univerzitet za strane jezike; Vang Čaodžungovom *Rečniku karaktera s objašnjenjima promena značenja i forme* (王朝忠主编《汉字形意演释字典》.(2006). 成都: 四川出版集团: 四川辞书出版社, koji će u daljem tekstu biti označen kao *Rečnik karaktera*; višetomnom japansko-japanskom rečniku *Nihonkokugodaijiten* (『日本国語大辞典』 第六卷, 第八卷, 第十四卷, 第十八卷, 第十九卷. (編集: 日本大辞典刊行会) 小学館); jednotomnom japansko-japanskom rečniku *Koujien* (『広辞苑』第四版. (編集: 新村) 岩波書店) i japansko-engleskom rečniku karaktera Nelson (Nelson, N. Andrew (1995). *The Original Modern Reader's Japanese-English Character Dictionary*, Classic edition. Charles E. Tuttle Company). Za semantička proširenja ove reči u srpskom jeziku korišćen je *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*, (drugo fototipsko izdanje). (1990). Matica srpska i Matica hrvatska, dok je za engleski jezik korišćen onlajn englesko-engleski rečnik: *American Heritage Dictionary of the English Language*, Fifth Edition, (2011). Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company; kao i *Collins English Dictionary – Complete and Unabridged*, (1991, 1994, 1998, 2000, 2003). Harper Collins Publishers.⁸

Kao teorijski okvir ovog rada poslužila je teorija konceptualne metafore (Lakoff i Johnson 1980, Lakoff 1990, 1992, Yu 1998, 2009 itd.), koja metaforu definiše kao preslikavanje između dva različita kognitivna domena, pri čemu je izvorni domen uglavnom domen konkretnih stvari, pojava i neretko samog ljudskog tela i telesnog iskustva, dok je ciljani domen teže pojmljiv i uglavnom je apstraktni domen. Po Lejkofu (Lakoff 1990:78) metonimija je kognitivni mehanizam kojim se jedan element kognitivnog modela, ili kognitivni model kao celina „zamenjuje“ nekim drugim elementom. Potrebno je napomenuti još i to da smo u ovom radu razmatrali i metaforičku upotrebu reči 目 „oko“ u značenju konkretnih predmeta spoljašnjeg sveta (koja je često izostavljena u analizama ovog tipa), i to iz prostog razloga što je, parafrazirajući reči samog Lejkofa, metafora pre svega kognitivni mehanizam, specifičnost našeg načina razmišljanja,

---

⁸ Dostupno na <http://www.thefreedictionary.com/eye> [Poslednji put posećeno 29.11.2015.]

dok su njene lingvističke manifestacije tek sekundarna ispoljavanja tog misaonog mehanizma.

U ovom radu, oslanjamo se i na istraživanja koja je za kineski jezik obavio Ju Ning (Yu 2009) pokazavši pritom da se i u kineskom, baš kao što je Lejkof ustanovio za engleski jezik, za poimanje apstraktnih pojmova poput ZNANJA, RAZUMEVANJA, STAVA i tome slično, koriste koceptualne metafore koje kao izvorni domen imaju domen VIDA, a kao ciljni gorepomenute domene. Interesantno je proveriti da li, i u kojoj meri ti kognitivni mehanizmi postoje u japanskom jeziku, što je, između ostalog, i tema sledećeg poglavlja ovog rada.

4. Proširenja značenja reči 目 „oko“ u kineskom i japanskom jeziku

Zajedničko reči 目 „oko“ u oba jezika jeste tendencija proširivanja značenja posredstvom metaforičkog transfera zasnovanog na nekoj vrsti sličnosti, uglavnom sličnosti po obliku i formi, kao i metonimijskog transfera OČI STOJE ZA VID (EYES STAND FOR SEEING) (Yu 2009:202). Osim toga, zapažen je i izvestan broj složenica kod kojih su prisutna preslikavanja sa domena fizičkog na različite apstraktne domene, od kojih su emocije i kognitivne funkcije dve najznačajnije.

Prema *Rečniku karaktera*, postoje tri najznačajnija pravca semantičkih proširenja reči 目 (/mù/ „oko“) u kineskom, i to: OKO → GLEDATI, OKO → VIDETI/VID i OKO → MREŽA/RUPICE NA MREŽI. Smatramo da su prva dva semantička proširenja rezultat gorepomenutog metonimijskog transfera kojim deo tela služi da označi funkciju koju obavlja, dok je treća linija proširenja rezultat metaforičkog transfera zasnovanog na percipiranoj sličnosti po spoljašnjem izgledu. Važno je pritom naglasiti i to da reč 目 (/mù/ „oko“) u savremenom kineskom, za razliku od klasičnog kineskog, nema status samostalne lekseme, pa se stoga u glagolskom značenju (GLEDATI i VIDETI) pojavljuje isključivo u složenicama, frazama i idiomima, koje kao celina označavaju kognitivne sposobnosti i funkcije kao što su RAZUMEVANJE i ZNANJE, što se može ilustrovati sledećim primerima: 盲目 /mángmù/ (doslovno: slep - oči), „slepo, naslepo“. Upotrebljena u frazama, ova složenica označava „nedostatak dubljeg razumevanja“, što je ilustrovano izrazom: 盲目行动 /mángmù xíngdòng/ (doslovno: slepo – delovati), tj. „naslepo uraditi nešto“. Ovakva upotreba rezultat je metaforičkog transfera RAZUMEVANJE JE VIĐENJE (UNDERSTANDING IS SEEING)⁹. Postojanje ove i sličnih metafora, kao što je, recimo ZNANJE JE VIĐENJE (KNOWING IS SEEING), omogućava upotrebu reči 目 „oko“, ili glagola

---

⁹ Metaforički transferi u ovom tekstu dati su prema formulacijama G. Lejkofa et al. (1980, 1991) i Jua (Yu 2009).

koji označavaju funkcije tog organa, prilikom razumevanja kompleksnijih koncepata koji spadaju u domen kognitivnih sposobnosti, što se može ilustrovati složenicama 目光 /mùguāng/ (doslovno: oko - svetlost, svetlost oka), tj. „vid“, „stav“, ili „znanje“. Ova reč se obično koristi u idiomima od četiri karaktera, kao što je 目光远大 /mùguāng yuǎndà/ (doslovno: oko - svetlost - dalek - velik), tj. „dalekovid“, „koji zna unapred“.

Iz svakodnevnog iskustva znamo da čovek koji je za nešto zainteresovan fokusira pogled na predmet ili stvar koji je objekat njegovog interesovanja, što postaje osnova metaforičkih proširenja posredstvom kojih nastaje značenje PAŽNJA, što je ilustrovano primerom 瞩目 /zhǔmù/ (doslovno: buljiti - oči) tj. „fokusirati se, obratiti pažnju na (nešto)“. U glagolskom značenju, reč 目(/mù/ „oko“) u kineskom se može, i često se koristi u složenicama, posebno onim koje označavaju emocije, naročito bes, što se može ilustrovati složenicom 怒目 /nù mù/ (doslovno: bes, ljutnja - oko), tj. „besno zuriti“.

Imeničko značenje MREŽA/RUPICE NA MREŽI, koje je nastalo posredstvom metaforičkih transfera zasnovanih na sličnosti po spoljašnjem izgledu, ilustrovano je idiomom 网举目张 /gāng jǔ mù zhāng/ (doslovno: konopac – podići – oko/mreža – otvoriti se, kada povučesh konopac ribarske mreže, mreža se otvori), tj. „kada ovladaš ključnim delom nečega, sve ostalo dođe na svoje mesto“. Ovo imeničko značenje poslužilo je kao osnova za čitav niz ostalih semantičkih proširenja (navodimo ih onako kako su izložena u *Rečniku karaktera* 2006: 202-203): MREŽA → KLAUZULA i PODKLAUZULA/STAVKA (项目 /xiàngmù/: stvar, tačka, stavka) → LISTA, KATALOG (目录 /mùlù/: katalog, lista, sadržaj), gde se značenje KLAUZULA i PODKLAUZULA dalje razvija u značenje NAZIV, IME (kao u 题目 /tímù/: naslov, naziv, tema).

Interesantno je napomenuti da se u japanskom jeziku reč 目 „oko“ i u svom japanskom *kun'yomi* čitanju /me/ i u kineskom, *on'yomi* čitanju /moku/ koristi slobodno kao samostalna reč (a ne samo u složenicama, što je tipično za kineska čitanja reči), s tim što je kinesko čitanje /moku/ nešto ograničenije u smislu semantičkih proširenja, i znači „stavka, podela, vrsta (biljaka i životinja)“ (isto ono značenje koje se sreće u složenicama poput 目次 /mokuji/ (doslovno: oko – sledeći, naredni), tj. „sadržaj“). Posmatrajući objašnjenja data za semantička proširenja ove reči u kineskom, nije teško zaključiti iz kojeg je značenja u kineskom jeziku nastalo ovo značenje u japanskom. Uočili smo da je reč 目 „oko“ u japanskom najpre proširila značenje u DEO OKO OKA, što je ilustrovano leksemom 目尻 /mejiri/ (doslovno: oko-stražnjica), tj. „spoljni ugao oka“. Metaforički transfer zasnovan na sličnosti po spoljašnjem izgledu i formi leži

u osnovi proširenih značenja MREŽA, KUGLA, UŠICE (igle), ZUBAC (na testeri), što su najtipičnija značenja ove reči u samostalnoj upotrebi u japanskom čitanju, ali takođe i u složenicama kao što je 目打ち/meuchi/ „rupica (perforacija)“. Slično je i u slučaju složenice 目玉焼き /medamayaki/ (doslovno: oko – lopta, kugla – pržiti) „jaje na oko“. Sledeće semantičko proširenje reči 目 „oko“, značenje GLEDATI/POGLED zasnovano je na metonimiji OČI STOJE ZA VID (što je ilustrovano složenicom 目付き /metsuki/ (doslovno: oko - zalepiti), tj. „pogled, izraz u očima“. Čak je i sam proces VIĐENJA metaforički shvaćen, što objašnjava postojanje sociolingvistički obojenih izraza poput 目上 /meue/ (doslovno: oko – gore), tj. „seniori, nadređeni, pretpostavljeni“ i 目下 /meshita/ (doslovno: oko – dole), tj. „potčinjeni, juniori, inferiorni“, pri čemu je na delu još i prostorna metafora IMATI KONTROLU ILI POSEDOVATI SILU JE GORE, BITI POTČINJEN KONTROLI ILI SILI JE DOLE (HAVING CONTROL OR FORCE IS UP, BEING SUBJECT TO CONTROL OR FORCE IS DOWN) kojom se visoki položaj u društvu ili nekoj instituciji povezuje sa prostornim konceptom GORE, a niži položaj s konceptom DOLE. Metafora je zaslužna i za pojavu proširenog značenja PAŽLJIVO POSMATRATI, POSMATRATI S PAŽNJOM (što je ilustrovano rečima 目撃 /mokugeki/ (doslovno: oko - pucati), tj. „biti svedok, svedočiti“). To je značenje dalje razvijeno u 目立つ /medatsu/ (doslovno: oko - stajati), tj. „biti upadljiv“. Možemo zaključiti da su pravci semantičkih proširenja lekseme 目/me, moku/ u japanskom veoma slični onima koji postoje u kineskom jeziku.

I u kineskom i u japanskom jeziku opaženo je prisustvo još dva važna proširenja značenja složenica koje su izgrađene od reči 目 „oko“. Prvo od njih jeste značenje CILJ, a drugo ODREĐENA TAČKA U VREMENU I PROSTORU. Prvo značenje, CILJ, nastalo je metaforičkim razumevanjem ljudskog pogleda kao snopa svetlosti koji izlazi iz nečijeg oka i udara u metu (tj. objekat koji želimo da vidimo).¹⁰ Ovo značenje može biti ilustrovano složenicama 目的 (kin. /mùdì/, jap. /mokuteki/ doslovno: oko – meta, centar mete), tj. „cilj, svrha, namera“. Druga upotreba reči 目 „oko“ jeste upotreba u složenicama kojima se označavaju vremenski koncepti, pri čemu se sama morfema 目 „oko“ posredstvom metonimije DEO STOJI ZA CELINU (THE PART FOR THE WHOLE) (Lakoff 1980:36) (tj. oko za čoveka koji gleda), može tumačiti kao referentna tačka u prostoru, tj. položaj lica koje govori. Ona se, u složenicama kombinuje s rečima za pravac, ne bi li potom, tako označeni prostorni koncept bio metaforički preslikan na domen VREMENA. Ova upotreba ilustrovana je kineskom leksemom: 目前 /mùqián/ (doslovno: oko – ispred, napred, „neposredno ispred očiju, tj. ispred nosa“), koja se danas koristi

---

¹⁰ O ovoj vrsti metaforičkih transfera videti Yu (2009: 205).

samo u svom temporalnom značenju „sada, u ovom trenutku“.¹¹ U ovakve primere spada i japanska složenica 目先 /mesaki/ (doslovno: oko – prethodni), tj. „pred očima“, „ispred nosa“, koja takođe označava „neposrednu budućnost“. Veoma je važno, međutim, naglasiti da, dok je gorenavedena složenica u kineskom jeziku u potpunosti izgubila svoje prostorno značenje, zadržavši pritom isključivo temporalno značenje, slična složenica u japanskom izgrađena od reči 目 zadržava oba značenja, i prostorno i temporalno, što je ilustrovano primerom 目の当たり /ma(no)a-(tari)/ (doslovno: oko - pogoditi), tj. „licem u lice, na licu mesta, u nečijem prisustvu, svojim očima“. Ova razlika može se ipak objasniti činjenicom da u kineskom jeziku pored reči 目 /mù/ koja označava „oko“, postoji još jedna reč, 眼 /yǎn/ „oko“, koja je novijeg datuma, a čija upotreba nije ograničena na složenice, fraze i idiome, već se kao samostalna leksema može koristiti u rečenici. I ova leksema se može kombinovati s rečima koje označavaju prostorne koncepte, kao što je na primer 前 /qián/ „ispred, napred“, a složenica 眼前 /yǎnqián/ (doslovno: oko – ispred), koja nastaje na taj način, osim što označava temporalno značenje „sada, u ovom trenutku“, ima i prostorno značenje „ispred nosa“.

5. Kratak pregled sličnosti i razlika između jezika

U ovom delu rada biće izložene sličnosti i razlike koje na planu kognitivnih mehanizama zaslužnih za semantička proširenja reči 目 „oko“ postoje između kineskog i japanskog jezika. Pored toga, ponudićemo i preliminarna zapažanja (na ograničenom broju primera) koja svedoče o postojanju veoma velike sličnosti na konceptualnom nivou između kineskog, japanskog, srpskog i engleskog, kao naš skromni doprinos sveprisutnoj težnji da se ukaže na to da čak i između geneaološki i tipološki veoma udaljenih jezika postoje velike sličnosti na planu kognitivnih mehanizama zasnovanih na univerzalnom telesnom iskustvu čoveka.

Reč „oko“ u srpskom jeziku, kao i reč „eye“ u engleskom, imaju proširena značenja OTVOR, RUPA, MREŽA ili NEŠTO ŠTO IZGLEDOM PODSEĆA NA OKO, koja nastaju posredstvom metaforičkih transfera zasnovanih na percipiranoj sličnosti po spoljašnjem izgledu, što se može ilustrovati primerima: „oko mreže“ i „eye of a needle“. Ovaj proces semantičkog proširenja identičan je značenju reči 目 „oko“ u samostalnoj upotrebi u japanskom jeziku, ali i značenju koje ova reč ima u složenicama kao što je na primer 目打ち /meuchi/ „rupica, otvor, perforacija“, ili pak u kineskom idiomu 纲举目张 /gāng jǔ mù zhāng/ o kojima je već bilo reči ranije u ovom tekstu.

---

¹¹ O upotrebi reči za delove tela u složenicama kojima se označavaju vremenski koncepti u kineskom jeziku videti Jovanović (2013).

Još jedan kognitivni mehanizam koji je prisutan u sva četiri jezika jeste metonimijski transfer OČI STOJE ZA VID, koji je u srpskom ilustrovan primerom "Dokle oko siže, razlile se srebrne vode" i „weak eyes“ u engleskom jeziku, pri čemu je reč „oko“/„eye“ iskorišćena u prenesenom značenju POGLED/VID. Ovaj metonimijski transfer poslužio je dalje kao osnova za metaforička proširenja sa domena ljudskog vida na apstraktne domene, kao što su ZNANJE, RAZUMEVANJE, SMISAO (za nešto) itd, pri čemu ćemo tu vrstu metaforičkih preslikavanja ovde ilustrovati samo primerima: „She has good eye for fashion“, i „imati oko za nešto“. Pored toga, reči „oko“ i „eye“ kao prošireno imaju i značenje PAŽNJA, OBRATITI PAŽNJU, što se može ilustrovati primerima: „zapeti okom (za koga)“ i „catch one’s eye“. Sve ove upotrebe paralelne su upotrebama reči 目 „oko“ u kineskom i japanskom jeziku, koje su objašnjene u prethodnom poglavlju ovog rada.

Semantička proširenja koja su zapažena kod složenica izgrađenih od reči 目 „oko“ u kineskom i japanskom jeziku, a koje kao celina služe da označe CILJ, kao što je to slučaj u leksemi 目的 (kin. /mùdì/, jap. /mokuteki/„cilj, svrha, namera“) preliminarnom analizom primećena su i u srpskom i engleskom jeziku. Ju (Yu 2009) ističe da između maternjih govornika engleskog i kineskog jezika postoje suptilne razlike u manifestacijama konceptualnih metafora zaduženih za poimanje funkcije oka, tj. vida, viđenja. Dok Kinezi, vid razumeju kao „snop svetlosnih zraka koji oči odašilju i koji udara u metu (stvar) koju posmatramo“, maternji govornici engleskog jezika oči razumeju kao „udove“ koje „pružamo“ ka predmetu (koji posmatramo) i posredstvom kojih, u procesu gledanja ili viđenja, taj predmet „hvatamo“ (Yu 2009: 205). Iz tog razloga dominantna konceptualna metafora u kineskoj kulturnoj matrici koja se tiče shvatanja funkcije oka jeste OČI SU IZVORI SVETLOSTI (EYES ARE LIGHT SOURCES) i VIĐENJE JE DOSEZANJE I DOTICANJE (SEEING IS REACHING OUT AND TOUCHING) (Yu 2009: 190). S druge strane, dominantna metafora u engleskom govornom području jeste VIĐENJE JE DODIRIVANJE (SEEING IS TOUCHING) (Yu 2009:205), u osnovi koje zapravo leži metonimija OČI STOJE ZA VID (EYES FOR SEEING) (Yu 2009: 202). Drugim rečima, konceptualne metafore u kineskom i engleskom jeziku zasnivane su na zajedničkoj slikovnoj shemi IZVOR- PUT- CILJ (SOURCE-PATH-GOAL) (Yu 2009: 190), s tim što se ona nešto drugačije realizuje, što može biti rezultat različitih kulturnih modela. Leksički primeri koji ilustruju upotrebu reči „eye“ u složenicama koje imaju značenje CILJ, NAMERA jesu: „with an eye to“, „having an eye to (reaching a decision)“. Slično engleskom, i u srpskoj kulturnoj matrici postoji shvatanje očiju kao udova koje pružamo u nameri da nešto dohvatimo, što znači da bismo, na ovom izuzetno ograničenom broju primera mogli zaključiti da su i u srpskom prisutne iste one konceptualne metafore kao i u

engleskom, što je ilustrovano primerom „Dokle oko siže“, ali i „baciti oko (na nešto)“.

Upotreba reči „oko“ u leksemama i izrazima kojima se označava ODREĐENI TRENUTAK U VREMENU i PROSTORU postoji u sva četiri jezika. O tome svedoči srpski primer „pred očima“ i engleski „before/under one’s eyes“. Ovom prilikom treba napomenuti da za razliku od kineskog, gde izrazi ovog tipa izgrađeni od reči 目 „oko“, imaju samo temporalno značenje, u srpskom i engleskom oni imaju samo prostorno značenje, što se opet razlikuje od japanskog gde dati izrazi služe da označe i ono što se prostorno nalazi neposredno ispred nas, ali i sadašnji trenutak.

6. Zaključak

Kontrastivnom analizom semantičkih proširenja reči 目 „oko“ i složenica koje ona gradi u kineskom i japanskom jeziku, došli smo do zaključka da između ova dva jezika postoji visok stepen sličnosti na konceptualnom nivou. Preliminarna poređenja sa srpskim i engleskim pokazala su da velika sličnost postoji čak i sa ovim jezicima, i to na planu onih metaforičkih transfera zasnovanih na percipiranoj sličnosti po spoljašnjem izgledu kao i metonimijskog transfera tipa OČI STOJE ZA VID , koji je takođe zasnovan na univerzalnom telesnom iskustvu, i dalje se, na nivou složenica, razvija posredstvom metaforičkih transfera u apstraktna značenja tipa ZNANJE, RAZUMEVANJE, MIŠLJENJE, RASUĐIVANJE, CILJ itd. U sva četiri jezika zapažena je tendencija da se reč „oko“ posredstvom metonimije DEO ZA CELINU, sreće u složenicama u kojima se uzima kao referentna tačka ili za određivanje prostora neposredno ispred posmatrača, ili posredstvom metafore za označavanje sadašnjeg trenutka.

Razlike između kineskog i japanskog su izuzetno male i tiču se uglavnom konkretnih manifestacija metaforičkih i metonimijskih transfera na nivou leksike, kao i obima njihove iskorišćenosti. Ta činjenica ne čudi pre svega zato što je Japan, kulturološki gledano, kroz istoriju bio izložen velikom uticaju Kine i kineskog načina razmišljanja. Ono što je zaista fascinantno jeste da su sličnosti na planu koceptualizacije izuzetno velike čak i sa srpskim i engleskim jezikom, koji ni istorijski ni kulturološki nisu bili pod uticajem bilo kojeg od ova dva dalekoistočna jezika. Ali, razlog za to se može naći, i on zapravo leži u telesnom iskustvu koje je univerzalno svim ljudskim bićima, bez obzira na deo sveta i kulturu iz koje dolaze, a koje u slučaju semantičkih proširenja reči 目 „oko“/„eye“ koja je bila predmet ovog našeg rada, igra odlučujuću ulogu.

Literatura

- Bugarski, R. (1997). *Pismo*. Beograd: Čigoja.
- Huang, B. and Liu, X. (2002) 现代汉语(增订三版) (上册), 北京: 高等教育出版社, 163 – 188.
- Jovanović, A. (2009). 概念隐喻论与汉语人体词及其相关表达研究—“人体”在概念化过程中的作用, 北京:北京师范大学研究生院. (neobjavljena doktorska teza)
- Jovanović, A. (2013). Konceptualizacija vremena u kineskom jeziku na primeru izraza sa rečima koje označavaju delove tela. *Anali Filološkog fakulteta*. XXV (1), 227-244.
- Jovanović, A. Tričković, D. (2012/2). Contrastive Study of the Metaphor and Metonymy Driven Semantic Extensions of the Body part Word HAND “手” in Chinese and Japanese Language. *A Journal of Oriental Studies (Doğu Araştırmaları)*. 10, 181-192.
- Kristal, D. (1996). *Kembrička enciklopedija jezika*. Beograd: Nolit.
- Klikovac, D. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek, knj. 139.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. *Women, Fire, and Dangerous Things—What Categories Reveal about the Mind*. (1990). Chicago and London: The University of Chicago Press. (paperback edition).
- Lakoff, G. (1992). The Contemporary Theory of Metaphor. Dostupno na: <http://terpconnect.umd.edu/~israel/lakoff-ConTheorMetaphor.pdf> [poslednji put posećeno 04.12.2015.]
- Lakoff G., Espenson G., Schwartz A. (1991). Master Metaphor List. University of California at Berkley.
- Marković, Lj. Tričković, D. et al (2013). *Kandī*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu i Agencija za izdavaštvo Kokoro.
- Packard, L.J. (2001). *The Morphology of Chinese: A Linguistic and Cognitive Approach*. Beijing: Foreign Language Teaching and Research Press, (originally published by Cambridge University Press, 2000).
- Pušić, R. (2001). Kineski jezik i njegovo pismo. *Svet reči* (13-14). Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost, 15-18.
- Skrobanović, Z. (2014). *U modernističkoj čajdžinici: doživljaj kineskog pisma u evropskom modernizmu*. Beograd: Geopoetika.
- Qiu, X. (1998). 文字学概要. 北京: 商务印书馆.

- Tričković, D. (2006). Japansko pismo – lepota u nagoveštajima. *Svet reči* (21-22). Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost, 40 - 43.
- Yu, N. (1998). *The Contemporary Theory of Metaphor: A perspective from Chinese*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Yu, N. (2009). Chinese metaphors of thinking. U: *From Body to Meaning in Culture*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 83-108.
- Yu, N. (2009). The eyes for sight and mind. U: *From Body to Meaning in Culture*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 187-212.

Summary

SEMANTIC EXTENSIONS OF THE BODY PART WORD 目 „EYE“ AND ITS COMPOUNDS IN CHINESE AND JAPANESE: A CONTRASTIVE ANALYSIS

The purpose of this article is to introduce main paths of semantic extensions of body part word “eye” in Chinese and Japanese language, and to show intercultural similarities in cognitive mechanisms such as metaphor and metonymy by drawing closer the practices of linguistic research in these two languages to Serbian and English from which they greatly differ. At the beginning of this article we offer general remarks about the specific nature of these languages, especially in regard to the writing systems. Then, we shortly discuss the relation between morpheme, word and written character, and explain why we believe that, in addition to the analysis of semantic extension of the individual word, it is important to consider also all compounds and phrases built by it.

Since body-part words belong to cognitively important, if not the most important category of concepts, the analysis of the mechanisms at work in semantic extensions of body part words give us good model for a general, universal view of human cognition. Contrastive analysis conducted in this article showed that Chinese and Japanese share common metonymic transfer EYE FOR SEEING which enables the word “eye” in both languages to extend its meaning towards SIGHT or THE ABILITY TO SEE, which further on extends its meaning through metaphoric transfer towards abstract domains such are KNOWLEDGE, UNDERSTANDING, POINT OF VIEW, JUDGEMENT, GOAL and the like. Preliminary analysis on a very limited number of examples showed high degree of similarity in this respect with both Serbian and English. All four languages share the tendency to extend the meaning of the word “eye” to OPENING, HOLE, MESH or SOMETHING THAT LOOKS LIKE AN EYE, via metaphoric mappings based on perceived similarity in shape and form. All four languages have a common tendency of using the word “eye” in the compounds meaning GOAL, which is due to the metaphoric transfers based on the image-schema SOURCE-PATH-GOAL. Another interesting phenomenon is that both Chinese and Japanese use body-part word “eye”, combined with a spatial concepts to form expressions denoting time, with the only difference that in Japanese these expressions can be used to denote space as well, which is not the case with Chinese. But, given that in modern Chinese language there are two words denoting “eye”, namely 目 /mù/ and 眼 /yǎn/, and that the latter forms compounds and expressions which can be used to denote both space and time, we can conclude that there is a high degree of similarity between these languages in this respect too. Preliminary analysis of Serbian and English showed that these two languages seem to be using the word “eye” only in the expressions denoting space, but this conclusion should be further investigated on the larger amount of lexical data.

Although Chinese and Japanese are typologically unrelated languages, the historical and cultural influence that China exerted on Japan was very strong, which can explain the abovementioned high degree of similarity. The similarity with typologically different languages such are Serbian and English cannot be explained by intercultural influences, but with the basic human bodily experience which is the basis of conceptual

metaphors and metonymies responsible for the semantic extensions of the body-part word “eye” and its compounds towards other cognitive domains.

Key words: semantic extension, metaphoric transfer, metonymic transfer, character, cultural model, similarity